

10 . Alba Iulia | Punct: str. Mihai Viteazul nr. 21 (Palatul Episcopiei Romano-Catolice) | Anul: 2002

Anul: 2002

Cod RAN: 1026.08

Perioade: Antichitate, Evul Mediu, Perioada modernă, Monumente - Restaurare

Epoci: Epoca romană timpurie, Epoca medievală timpurie, Epoca medievală timpurie, Evul Mediu, Monumente Restaurare, Perioada modernă

Categorii sit: Apărare (construcții defensive)

Autori: Angel Istrate, Daniela Veronica Marcu-Istrate

Instituții: SC Damasus SRL Brașov, SC Damasus SRL Brașov

Raport

În perioada 17 iunie - 17 septembrie 2002 s-au desfășurat cercetări arheologice în fața corpului de nord al Palatului Arhiepiscopiei Romano-catolice din Alba Iulia. A fost cercetată o suprafață cu dimensiunile 4,5 x 39 m, la care s-au adăugat 2 suprafețe mai mici cu dimensiunile 2,30 x 3 m, respectiv 4 x 3 m la oarecare distanță de palat. De asemenea, la solicitarea beneficiarului de folosință, au fost efectuate 2 secțiuni în grădina palatului, perpendicular pe corpul de vest, respectiv pe corpul de sud. Scopul săpăturilor a fost descărcarea terenului de sarcină istorică, în vederea sistematizării verticale și amenajării unui dren în lungul peretelui Palatului, respectiv pentru rezolvarea canalizărilor pluviale. Planul de săpătură și strategia dezvoltării acestuia au fost stabilite de comun acord cu coordonatorul proiectului de restaurare, arh. Sarkadi Márton, care a supravegheat îndeaproape evoluția șantierului.

În cursul investigațiilor au fost descoperite numeroase structuri zidite acoperind din punct de vedere cronologic un interval de aproape două milenii. De asemenea, a fost recuperată o imensă cantitate de material arheologic, aparținând predominant evului mediu și epocii premoderne; acesta se află în prezent în depozitele Arhiepiscopiei romano-catolice.

Scopul săpăturii din fața corpului nordic al palatului fiind acela de a descărca terenul de sarcină istorică, inițial au fost prevăzute 5 secțiuni cu dimensiunile 3 x 3 m, amplasate la intervale regulate, considerate suficient de relevante pentru o imagine de ansamblu a suprafeței respective. Structurile descoperite în aceste secțiuni au impus treptat extinderea săpăturilor, astfel că în final întreaga suprafață a fost excavată, iar proiectele pentru drenaje și canalizări au fost modificate. În zona mediană a palatului, între S 24 și S 23, a fost conservat un martor cu lățimea de 0,60 m – practic cel mai important segment de stratigrafie care a fost identificat în această campanie.

Săpătura a fost îngreunată de existența unei conducte de gaz așezată aproximativ paralel cu palatul, la o distanță medie de 4 m față de acesta. Șanțul pentru conductă are o lățime de 0,60 m și o adâncime de -1 m față de nivelul actual de călcare, astfel că a pătruns în nivelele medievale și în partea de vest chiar în cele medievale timpurii, provocând sitului distrugerii iremediabile. Nivelul de construcție al turnului gotic a dispărut cu desăvârșire în cursul acestei operațiuni care, deși realizată în anii 1990, nu a fost supravegheată de nici un specialist. Prezența conductei ne-a obligat să rezervăm un martor de pământ care să o susțină, ceea ce a limitat serios observațiile științifice pe suprafața cercetată. Cea mai neplăcută situație s-a ivit la extremitatea de vest a palatului, unde turnul roman nu s-a putut cerceta decât parțial din cauza acestei conducte, dar și din cauza unei barăci din metal pe care beneficiarul a amplasat-o, în mod regretabil, în mijlocul unui sit arheologic de valoare cel puțin națională, fără să solicite nici o aprobare în acest sens. Această construcție, ca și un WC aflat în imediata apropiere, au făcut de altfel dificilă cercetarea în tot sectorul vestic. În sfârșit, o canalizare foarte recentă, din tuburi hexagonale din beton, a traversat oblic S 30 și S 22 la limita cu S 29; realizată de asemenea în anii 1990, această canalizare a distrus un fragment din fortificația medievală adosată în secolele XIV-XV zidului curtinei romane, precum și stâlpul unei porți din

fortificația premodernă. Se înțelege că nici în acest caz nu au fost admiși arheologi la fața locului.

Cu toate impedimentele de mai sus, se poate aprecia că din punct de vedere arheologic campania din anul 2002 a fost extrem de fructuoasă: numeroase vestigii au ieșit la iveală aruncând o lumină cu totul nouă asupra evoluției în timp a construcțiilor din colțul de sud-vest al cetății din Alba Iulia, începând din epoca romană și până în zorii secolului al XVIII-lea.

Deși suprafața investigată pare să fi fost preferată în mod deosebit de constructorii din fiecare epocă istorică, astfel că numeroase structuri se suprapun și se înlocuiesc una pe cealaltă făcând epocile deseori greu de delimitat, șansa a făcut să identificăm câteva segmente de stratigrafie în situ, pe baza cărora se poate reconstitui cu ușurință stratigrafia generală a așezării și fortificațiilor. Aceasta este cea mai importantă realizare a celei de-a treia campanii de cercetări.

1. Epoca romană. A fost cercetat un fragment din latura de vest a castrului roman, a fost descoperit un turn precum și urmele unor construcții de interior.

Fundația castrului este realizată din piatră de râu de dimensiuni medii și mai ales mici, înecate într-un mortar dur. Partea inferioară a coborât în solul viu – stratul de lut galben până la -6,18 m. La partea superioară a fundației a fost așezată o asiză din blocuri de piatră fasonate, pe care a fost trasat prin incizie traseul elevației, retras cu 10-12 cm, la -4,84 m. Elevația a fost realizată din blocuri de piatră ecarisate cu lățimea de 40-50 cm și lungimea de 80-90 cm. Unele blocuri erau cioplite în formă de L, ceea ce a facilitat executarea unor îmbinări perfecte.

În săpătură a fost surprinsă partea de sud a unui turn construit în interiorul curtinei romane și concomitent cu aceasta. În exterior turnul ieșea în afara curtinei cu 0,22 m, lungimea lui totală fiind de 6,30 m în exterior la nivelul de pornire a elevației. În săpătură a fost surprinsă latura de sud și un fragment din latura de est, cea mai mare parte a ruinei aflându-se sub martorul de pământ rezervat pentru a susține țeava de gaz, respectiv sub baraca de metal – și fiind astfel imposibil de cercetat în viitorul apropiat. Turnul este orientat perpendicular pe curtină, ținut cu aceasta și construit în aceeași tehnică.

Coordonate stratigrafice și elemente defensive. Agger-ul a avut o lățime de 3,90 m, prelungindu-se spre interiorul curtinei cu un zid de sprijin în pantă lat de 1,50 m, iar în dreptul turnului cu un taluz de pământ, cu aceeași pantă, lat de 1,75 m.

În interiorul castrului au fost evidențiate urmele a două clădiri romane de formă dreptunghiulară cu axa lungă pe direcția E - V, și un zid orientat N - S a cărui funcțiune nu este prea clară, din aceeași perioadă.

2. Etapa migrațiilor este slab reprezentată prin câteva fragmente de ceramică gepidică, rulate în straturi de umplură.

3. Evul mediu timpuriu, corespunzând secolelor IX-XI, este reflectat de o depunere consistentă a căreia îi aparține și un complex închis (o groapă menajeră) din care a fost recuperată o cantitate destul de mare de fragmente ceramice. Din secolul X datează foarte probabil un mormânt cu cal (fragmentar) care a fost surprins parțial în ultima zi a campaniei în S 23, la limita parcerii actuale.

4. Epoca medievală. Din secolul al XII-lea se păstrează urmele primelor construcții medievale cu mortar aparținând cel mai probabil bazilicii care a precedat biserica actuală. Edificarea celei din urmă, în veacul al XIII-lea este, de asemenea, concretizată în stratigrafie, și a fost urmată îndeaproape de o primă construcție în apropierea palatului actual. Zidul pe care îl avem în vedere nu a folosit mortar, pietrele și cărămizile fiind legate cu lut nisipos; cea mai mare parte a materialelor de construcție este refolosită din ruinele romane aflate în apropiere. Zidul a fost orientat perpendicular pe zidul curtinei romane, semn că aceasta era încă folosită, dar despre funcțiunea lui nu se pot face deocamdată precizări: el putea să fie zidul nordic al unui prim palat episcopal sau un zid de incintă pentru o construcție civilă retrasă spre sud față de aliniamentul palatului actual.

Palatul gotic a fost construit în secolele XIV-XV, prelungind spre vest o clădire deja existentă, contemporană cu catedrala. De la limita de vest a porții actuale palatul a avut o lungime probabilă de 30-31 m, iar colțul său de NV a fost întărit cu un turn. Prima intervenție de proporții asupra acestei clădiri a fost construirea unei pivnițe, și concomitent pe fațadă a fost adăugată o fântână, operațiuni realizate cel mai

probabil în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Aproximativ la mijlocul acestei fațade a fost adăugată, probabil spre mijlocul secolului al XVI-lea, o construcție rotundă pe care o presupunem a fi folosit drept turn de scară. Fântâna a fost treptat abandonată și pe latura ei de vest a apărut o latrină. Turnul de colț a fost demolat, iar palatul trebuie să fi fost, într-o formă sau alta, prelungit spre vest în limitele clădirii actuale sau la o scară mai redusă. Urme materiale ale unei astfel de construcții nu deținem, ea fiind sugerată însă de o anexă meșteșugărească ce a funcționat în această zonă, dar și de configurația gropii de la începutul secolului XVIII.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul veacului următor latrina a fost demolată și umplută cu materiale diverse, între care jumătate o constituie ceramica. Aproximativ în aceeași perioadă a fost obturată definitiv și fântâna, pentru ca o groapă imensă intervenită după 1708 să distrugă o mare parte din infrastructura acestora.

Nu știm exact când și-a încetat existența turnul rotund, și pentru moment nu putem circumscrie existența anexei decât unei perioade destul de largi, aceea a secolelor XVI-XVII. În orice caz după demolarea anexei în perimetrul ei, în apropierea ruinei turnului gotic, a fost construită o nouă latrină, care și-a încheiat existența în cursul secolului al XIX-lea sau poate chiar mai târziu.

5. Epoca modernă. La începutul veacului al XVIII-lea un șanț de apărare construit în jurul bisericii a distrus o parte a curtinei romane și a turnului acesteia, până la nivelul fundației din bolovani de râu. Groapa a fost astupată în scurtă vreme și din umplutura ei au fost recuperate destul de multe materiale databile în secolele XVII-XVIII.

6. Sistemul de fortificații. În interiorul curtinei, spațiul rezervat agger-ului a fost conservat ca atare, fără să fie locuit. Cercetarea destul de limitată nu ne permite să precizăm în ce etape a fost demolat turnul roman, dar probabil că la începutul mileniului al II-lea era deja ruinat, iar o dată cu reînceperea activităților constructive a fost demantelat la nivelul de călcare, materialul fiind refolosit.

În exteriorul curtinei romane, pe bermă, cele mai vechi materiale recuperate aparțin secolelor XIV-XV. Presupunem că în secolul al XIV-lea sistemul de fortificare s-a extins în afara curtinei, într-o formă pe care nu o putem preciza deoarece nu cunoaștem deocamdată decât un zid orientat E - V, perpendicular pe zidul castrului. Nu cunoaștem limita de vest a zidului medieval și nici grosimea exactă - în orice caz aceasta a fost mai mare decât 1,10 m. A fost construit din fragmente de blocuri de piatră mai mult sau mai puțin fasonate, în asize regulate, cu bolovani de râu și pietre mai mici pentru egalizarea asizelor. În momentul în care a fost construit zidul medieval, integritatea zidului roman era deja afectată: peste stratul negru de sol viu se depusese o umplutură din pământ negru amestecat cu pietriș în care au căzut pietre din partea superioară a zidului, inclusiv un fragment de crenel. Construirea zidului medieval este marcată de o lentilă de mortar răspândită pe toată suprafața investigată. Acesta este suprapusă de o depunere groasă de 0,80 m în medie, constând în principal din cenușă și cărbune amestecate cu foarte multe fragmente ceramice din secolele XIV-XV.

Într-o etapă ulterioară, zidul a fost spart pentru amenajarea unei porți. Este posibil ca o primă poartă să fi fost amenajată chiar în zidăria din piatră, cu un prag la -3,60 m, ea fiind refăcută ulterior din cărămidă și piatră. Ruina din piatră a fost uniformizată în dreptul pragului cu o zidărie din fragmente de piatră și cărămidă înecată în mortar și acoperită cu o șapă groasă de mortar, formându-se astfel un prag la -3,50 m. Pentru amenajarea montanului dinspre vest, zidul spart a fost uniformizat și a căpătat o față din cărămidă, din această intervenție fiind realizată și o bază pentru stâlpul porții; cu certitudine montanul dinspre est a avut același aspect. Pragul din cărămidă a fost la un moment dat înălțat până la -3,15 m. Nivelul de călcare în interiorul porții a crescut în mai multe etape.

7. Fortificația Vauban. În segmentul cercetat, zidul fortificației Vauban nu are o fundație propriu-zisă, fiind așezat direct pe nivelul de călcare din etapa construirii, situat cu puțin mai jos decât nivelul actual. El suprapune ruinele zidurilor medievale și numai la limita de nord a acestora pare să fie așezat pe o fundație proprie. În această zonă săpătura a fost atât de limitată încât nu au fost posibile alte observații.

8. Șanțul de apărare. La limita de vest a palatului s-a săpat în umplutura unei gropi care a demolat latura de vest a curtinei castrului roman până la nivelul fundației din bolovani de râu, respectiv până la -5,24 m.

Groapa a ajuns până la limita palatului actual, având o lățime probabilă de 7,30 m sau puțin mai mult. Zidăria curtinei a fost demontată până la nivelul fundației din bolovani de râu, iar cea a turnului până la nivelul asizei de blocuri pe care este incizat traseul elevației - cu excepția unui mic fragment în imediata apropiere a colțului palatului. Această configurație cât și modul în care se adâncește șanțul lângă zidul palatului indică fără echivoc existența pe traseul aproximativ al palatului actual a unei alte clădiri sau cel puțin a unui zid la limita căruia s-a oprit șanțul. Pe toată suprafața cercetată, fundul șanțului l-au constituit fundațiile romane, la -4,80 -5,30 m. Pentru moment, nivelul de la care s-a săpat groapa nu poate fi precizat cu maximă certitudine, dar îl presupunem în jurul cotei de -2,40 m.

Groapa a fost astupată în două etape cu umpluturi diverse, astfel încât straturile arheologice pot fi foarte diferite de la o secțiune la alta. În prima etapă s-a adus o umplutură constând în principal din straturi de moloz curat sau amestecat în diferite proporții cu pământ, foarte sărac în materiale: în afară de câteva fragmente ceramice și monede romane au fost recuperate constant fragmente de plăci de Iznik folosite în secolul XVII la împodobirea uneia dintre încăperile palatului. Acest material trebuie să fi provenit din reparații și transformări importante ale Palatului Episcopal, care nu puteau avea loc decât cel mai devreme în secolul al XVIII-lea. În umplutura din jumătatea superioară a gropii predomină materialele romane, și acestea destul de puține, și rar se întâlnesc materiale moderne. Ea trebuie să provină din excavații realizate la adâncimi mari, în straturi care nu au fost atinse de Evul Mediu – probabil pentru realizarea unor extinderi ale palatului episcopal.

Atât materialele descoperite în umplutură cât și informațiile documentare converg în a identifica această groapă cu șanțul de apărare construit la începutul secolului XVIII.

9. Palatul nou (1968). Clădirea aflată la extremitatea de vest a aripii nordice a palatului a fost construită în 1968. Ea are o infrastructură din ciment care suprapune o suită de ruine: latura de vest a castrului roman, contrafortul adăugat turnului gotic, turnul gotic și latrina. Palatul are o fundație proprie doar în interiorul latrinei, unde coboară până la cota maximă de 3,36 m, respectiv în spațiul dintre contrafortul turnului și zidul castrului, unde atinge adâncimea maximă de -3,38 m. Pe restul suprafeței limita inferioară a acestei fundații se află la -1,80 m în medie, adică imediat sub nivelul actual de călcare.

Informații suplimentare online

[Raportul 1863 din cronică.cimec.ro](http://raportul1863.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://localizare.cimec.ro)
